

МОДЕРНИЗМЪТ КАТО ВЕЧНОСТ И ВОЙ: ЗА „БЪЛГАРСКИЯТ ЛИТЕРАТУРЕН МОДЕРНИЗЪМ. ПРОБЛЕМЪТ ЗА ВРЕМЕТО И ИДЕНТИЧНОСТТА“ НА ИВАН ХРИСТОВ

РЕЦЕНЗИЯ¹

Мартин Колев

Софийски университет „Св. Климент Охридски“ (България)

MODERNISM AS AN ETERNITY AND A HOWL: ON IVAN HRISTOV'S *BULGARIAN
LITERARY MODERNISM: THE PROBLEM OF TIME AND IDENTITY*

Martin Kolev

Sofia University St. Kliment Ohridski (Bulgaria)

ORCID ID: 0009-0001-9291-9297

E-mail: martin.kolev@slav.uni-sofia.bg

По всичко личи, че темата за българския модернизъм продължава с нестихващо постоянство да вълнува съвременната ни литературна наука, да вдъхновява нови прочити и да подбужда към иновативни интерпретативни подходи. Какъв подстъп е избрал към тази пространно и продължително обговаряна тема доц. Иван Христов в своята нова монография „Българският литературен модернизъм. Проблемът за времето и идентичността“ (2022)? За да конципира явлението *модернизъм*, Христов прибегва до един подход, предложен от Елка Димитрова в статията ѝ „Модернизъм и интерпретация (литературен ракурс)“. Въпросният подход позволява според Димитрова „известен излаз от хронологично-концептуалното статукво“, който би позволил осъзнаването, че „модернистичното светоусещане пулсира в много текстове преди, след и встрани от „модернизма“ (Dimitrova 2012). Решението на Христов да приложи този подход на практика позволява поместването на българския (а и не само българския) литературен

---

¹ Hristov, I. 2022. *Balgarskiyat literaturnen modernizam. Problemat za vremeto i identichnostta*. Sofia: Izdatelski tsentar „Boyan Penev“. ISBN 978-619-7372-44-1. [Христов, И. 2022. *Българският литературен модернизъм. Проблемът за времето и идентичността*. София: Издателски център „Боян Пенев“. ISBN 978-619-7372-44-1.]

МОДЕРНИЗМЪТ КАТО ВЕЧНОСТ И ВОЙ...

модернизъм в широка темпорална и тематична рамка – възможност, от която авторът на монографията се възползва охотно. Най-прякото доказателство за това е фактът, че между нейните корици си съжителстват разнородни имена – от Гео Милев до Георги Рупчев, от Елисавета Багряна до Миглена Николчина.

При все еkleктичния подход и разнообразните разисквани проблеми, „Българският литературен модернизъм. Проблемът за времето и идентичността“ успява да удържи своята концептуална кохерентност благодарение на няколко рефрена, които се повтарят и отекват в различни части от изследването. Така например няколко негови глави са построени посредством един и същ реторически похват – форма на задочен (а понякога – и пряк) диалог между двама автори. Такива диалози се осъществяват чрез паралелни прочити на Гео Милев и Сирак Скитник (в главата „Сирак Скитник. Между храма и улицата“), на Елисавета Багряна и Магда Петканова (в „Българският литературен модернизъм – родно и женско“), на Чавдар Мутафов и украинския поет експресионист Богдан Игор Антонич (в „Песен за плакатите“, музика – Богдан Игор Антонич, аранжирмент – Чавдар Мутафов“), на Атанас Далчев и Христо Радевски (в „Атанас Далчев и социалистическият реализъм – несъответствия в метода“) и др. Тази серия от частни опозиции всъщност отпраща и към едно по-широкомащабно съревнование, което занимава монографията и в което можем да различим един от основните проблеми, които я вълнуват. Става въпрос за един естетически в същността си проблем, който може да бъде формулиран по следния начин: модернизъмът като олицетворение на една първична, аисторическа форма на изкуство и като контрапункт на изкуството на модерността (мислено като кичозно, комерсиално, банално, идеологически обосновано). Христов проследява генеалогията на разглежданата проблематика до митологичните представи за цикличната природа на времето, която осъществява чрез явлението *модернизъм* едно свое поредно „вечно завръщане“ – така тя представлява опора и утеха срещу отчаянието и липсата на темпорален хоризонт, симптоматични за европееца (и в частност – българина) от смутната първа половина на ХХ век. В конструирането на своята теоретична рамка Христов използва Мирча Елиаде, Хосе Ортега-и-Гасет, както и една концепция на Цветан Тодоров от „Завладяването на Америка“ (навярно неслучаен избор на заглавие, имайки предвид съществената роля на Америка в монографията). В случая е от значение наблюдението на Тодоров относно липсата на линейна перспектива при рисунките на индианците ацтеки – тип изобразяване, което „представя същности, без да съдържа впечатления на определен

човек, а зрителят е толкова малко индивидуализиран, колкото и самият изпълнител“ (Hristov 2022: 27).

Христов разглежда въпроса за същността на модернистичното изкуство през различни ракурси в отделните глави на изследването. В първа глава той го обсъжда през концепцията за съвременния примитив на Сирак Скитник, която е видяна като продължение и разгръщане на идеите на Гео Милев за завръщането на изкуството към „духовната първосъщина на човека“ (Milev 2002). През призмата на митологичната цикличност Христов разчита и популяризирането на литературата, писана от жени, през междувоенния период, което бива осмислено освен всичко друго и като „реабилитация на женски категории като ирационалност, аисторизъм, спонтанност, субективизъм, анационалност“ (Hristov 2022: 166). Но в прочита на Христов модернизмът не е представен само чрез подобни „вечни“, атемпорални категории, но и като директно, рязко следствие от учестения, аритмичен пулс на модерността – следствие, особено забележимо в новите медии. На този аспект на модернизма е посветен експресионистичният интертекстуален прочит на поемата на Богдан Игор Антонич „Песен за плакатите“ през есето на Чавдар Мутафов „Плакатът“. Революционния, реакционен дух на експресионизма откриваваме отчасти и в процеса на популяризиране на радиото в България, представен в синтезиран вид в главата „Сирак Скитник и Аладиновата лампа“ (както си личи от нейното заглавие, Сирак Скитник е един от главните герои на изследването). Радиото, описано от Есто Везенков като „чудотворната Аладинова лампа“, задоволява консуматорските потребности на публиката, но същевременно става и „най-евтиният народен университет“ (цит. по Hristov 2022: 101).

Любопитно следствие от възприетия от монографията подход за конципиране на модернизма е начинът, по който тя проследява развитието му отвъд края на междувоенния период. От особено значение в тази връзка е петата част, която описва едно съревнование между модернизма и социалистическия реализъм посредством полемиката между Атанас Далчев и Христо Радевски по страниците на сп. „Изкуство и критика“. През директния повод за възникналия спор – основанията за писане на поезия за деца и нейните специфични особености – Христов извежда по-генерални различия по отношение на процеса на конструиране на литературна „действителност“ и достига до интересни заключения, като например това, че „социалистическият реализъм ни се разкрива като радикализиран авангард с линейна концепция за време, която влиза в конфликт с кръговата концепция на модернизма“ (Hristov 2022: 171). Така през напрежението между модернизма и официозното изкуство, през изострената

МОДЕРНИЗМЪТ КАТО ВЕЧНОСТ И ВОЙ...

чувствителност на модернизма към историческите, идеологически сътресения на XX век, монографията щрихира хронологически и периода на социализма. Представена е обичайната за периода идеологически обогрена и пейоративна представа за модернизма, но също и възможността, която (пост)модернистичната практика дава за едно онирично бягство от лоното на догматичната действителност и присъщия ѝ реализъм. Тази част осъществява и още един диалог – между „Голямата земя“ на Георги Рупчев и „Пустата земя“ на Томас Стърнс Елиът.

Налице е и систематичният научен интерес на Иван Христов към кръга „Стрелец“, засвидетелстван най-отчетливо в първата му монография – „Кръгът „Стрелец“ и идеята за родното“ (2009). В новото изследване през страниците на в. „Изток“ е проследен развоят на важни за междувоенния период теми като „женския въпрос“ (в главата „Крехка ваза от най-чист алабастр“ – женската тема в българската литература между двете световни войни), американския прогрес (във „Форд, По и Джаз-банда“ – българо-американски литературни и културни отражения между двете световни войни“), проблема за българската идентичност (в „България през XX век – между две войни, между Европа и Евразия“). Този по-широкомащабен, политико-исторически ракурс откриваме и в друга глава, предоставяща любопитен поглед отвън на обсъжданата проблематика: „Запознайте се с България“ през американски очи. Делото на Рувим Маркъм“.

Както знаем, Иван Христов освен изследовател е и изявен поет – ето защо не буди учудване стилът на изследването, който е ясен, премислен, внимателно подбиращ правилната дума. Трябва да се обърне внимание и на книжното тяло на изследването – не само заради красивата корица на Капка Кънева, но и заради концептуалния модел на разпространение. Изглежда, че духът на модернизма продължава да се спогажда с модерните медии и да намира убежище в интернет, този нов „най-евтин народен университет“. „Българският литературен модернизъм. Проблемът за времето и идентичността“ е отпечатана в минимален хартиен тираж, предназначен за библиотеки, и може да бъде четена безплатно на сайта на издателски център „Боян Пенев“ (<https://ilitizda.com/library>).

Библиография

Dimitrova 2012: Dimitrova, E. Modernizam i interpretatsiya (literaturen rakurs). – Elektronno spisanie LiterNet, 2012, № 1 (146). <<https://litenet.bg/publish/edimitrova/modernizym.htm>>, [viewed

3.07.2023]. [*Димитрова 2012*: Димитрова, Е. Модернизъм и интерпретация (литературен ракурс). – Електронно списание LiterNet, 2012, № 1 (146). <<https://litenet.bg/publish/edimitrova/modernizym.htm>>, [прегледан 3.07.2023.]

Hristov 2022: Hristov, I. Balgarskiyat literaturen modernizam. Problemat za vremeto i identichnostta. Sofiya: Izdatelski tsentar „Boyan Penev“, 2022. [*Христов 2022*: Христов, И. Българският литературен модернизъм. Проблемът за времето и идентичността. София: Издателски център „Боян Пенев“, 2022.]

Milev 2002: Milev, G. Rodno izkustvo. Kultura i kritika. Ch. II: Prochiti na traditsiyata. Varna: LiterNet, <https://litenet.bg/publish7/geo_milev/rodno.htm>, [viewed 3.07.2023]. [*Милев 2002*: Милев, Г. Родно изкуство. Култура и критика. Ч. II: Прочити на традицията. Варна: LiterNet, <https://litenet.bg/publish7/geo_milev/rodno.htm>, [прегледан 3.07.2023.]

Acknowledgements

This study is financed by the European Union-NextGenerationEU, through the National Recovery and Resilience Plan of the Republic of Bulgaria, project SUMMIT BG-RRP-2.004-0008-C01.